

שי אביבי, "השתקפות", שמן על עץ, 2020

בדרכו של אברהם

בראש ספריו הציב הרמב"ם את קריאתו של אברהם אבינו מפרשת השבוע, וכמוהו חיבר בין הגות למעשה ובין תבונה לאהבה. בעידן של דתיות מיסטית ומעורפלת, חיבוריו מציבים אפשרות אחרת / יוחאי מקבילי /

קריאתו של אברהם אבינו מפרשת השבוע "ויקרא שם בשם ה' אל עולם" (בראשית כא, לג), מזמנת לנו הצצה לאופן שבו תפס הרמב"ם את מגמתו היומרתית במיזמים הגדולים שהעניק לעולם. יותר מעשרים וחמש פעמים הציב הרמב"ם את הקריאה הזו, "בשם ה' אל עולם", בראש כל אחד מספריו – בספר המצוות, בפתחת כל אחד מי"ד חלקי משנה תורה, בפתחת פירושו לכל אחד מששת סדרי משנה, בראש כל חלק משלושת חלקי מורה הנבוכים, במאמר תחיית המתים ועוד. מה ביקש הרמב"ם להעביר במסר זה, וכיצד הדבר יכול להיות רלוונטי לזמננו? בסוף מורה הנבוכים מנסח הרמב"ם את מטרותו של האדם בעולם בשלושה צעדים:

שלמות האדם שיתפאר בה באמת היא: א) מי שיזכה בהשגתו יתעלה כפי יכולתו; ב) ושידע כיצד היא השגתו על בראיו בהבאתם למציאות ובהנהגתם; ג) ושדרכיו של אותו אדם לאחר אותה השגה יתכוון תמיד לחסד צדקה ומשפט, כהידמות לפעולותיו יתעלה.

שלושת ההישגים מדורגים מלמעלה למטה, אך סדר רכיבתם הפוך – מלמטה למעלה, מן הפשוט למופשט, ומכל מקום הם מופיעים רצוף ושוב בחיי האדם: אדם מתעלה מלמטה למעלה, ומתוך כך פועל שלא לכעוס, ואז הוא פנוי להבין עניין עמוק, והבנת העניין העמוק תביא למעשה טוב.

ההישג הגבוה ביותר בחיי האדם על פי הרמב"ם הוא הכרת ה', הכרת האמת. זו המטאפיזיקה, או במינוח בעלי הסדר – "מעשה מרכבה". בתרגום מסוים ומסויג

הרב ד"ר יוחאי מקבילי הוא יוזם "מפעל משנה תורה". לאחרונה הוציא לאור את "מורה הנבוכים" בתרגום חדש ובביאור קצר ועדכני

לימינו אפשר לומר שהישג זה הוא הפילוסופיה של הבנת המושגים המופשטים והיסודיים, כמו: מיהו ה' מהם החיים? מהו הטוב? מהי האמת? ומהי הנפש? ההישג השני הוא להבין כיצד ה' מנהיג את העולם, או לשון אחר: להבין איך העולם הזה מתנהל. בהישג זה נכללים מדעי הטבע, שאז כונו בשם הכללי "פיזיקה", והיום התרחבו לשלל מקצועות כמו פיזיקה, ביולוגיה, כימיה וכדומה. שני צעדים אלו הולכים ומשתכללים מדור לדור.

ההישג השלישי הוא פעולות מעשיות של "חסד, צדקה ומשפט", פעולות שאינן יונקות מן המוסכמות החברתיות אלא מן החיקוי של ההישג הקודם, הכרה כיצד ה' פועל בעולם. זוהי מצוות ההידמות, המורה לפעול על פי דרכיו של ה'. להישג זה יש היבט אישי בעבודת המידות והיבט מדיני-חברתי בבניית מרחב של קהילה, עם וחברת מופת המממשים רעיונות אלו. והנה, כאן מחבר הרמב"ם קריאה שהיא מרעננת גם בדור הזה, למבקש להיות אדם שלם: להיות מעורב רב בהישגים תבוניים ובהישגים מעשיים-חברתיים גם יחד. זוהי משמעות תיאורו של אברהם כשומר "דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, י).

עמודו של עולם

מסר זה, המיועד לכל בן אנוש, מהווה בעיני הרמב"ם את מטרת החיים של האדם. במשנה תורה מתאר הרמב"ם את פועלו של אברהם אבינו, מחולל מהפכת הייחוד, ואת פנייתו לכל העולם: וְהִתְחִיל לְעַמּוּד וְלִקְרוֹת בְּקוֹל גְּדוֹל לְכָל הָעָם וְלְהוֹדִיעֵם שֵׁשׁ אֱלֹהִים אֶחָד לְכָל הָעוֹלָם, וְלוֹ רְאוּי וְיִשְׁל" (תלמוד תורה ג, א). ●

לְעַבְדוֹ. וְהָיָה מְהֵלָּה וְקוֹרָא וּמְקַבֵּץ הָעָם מְעִיר לְעִיר וּמְמַלְכָּה לְמַמְלָכָה, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְאַרְץ כְּנָעַן וְהוּא קוֹרָא, שְׁנָאֵמֹר: "וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם". וְכִינּוּן שֶׁהָיָה הָעָם מְתַקְבְּצִין לוֹ וְשׂוֹאֲלִין לוֹ עַל דְּבָרָיו - הָיָה מוֹדִיעַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַעְתּוֹ עַד שֶׁיִּחְזִירָהוּ לְדֶרֶךְ הָאֱמֻת, עַד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו אֲלָפִים וּרְבֻבוֹת, וְהֵם 'אֲנָשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם'. וְשֵׁתַל בְּלִבָּם הָעֵקֶר הַגְּדוֹל הַזֶּה, וְחָפַר בּוֹ סְפָרִים, וְהוֹדִיעוּ לְיִצְחָק בְּנֹו. (משנה תורה, ספר המדע, הלכות עבודה זרה א, ג)

הרמב"ם אינו מסתפק בלהציג את אברהם, אלא הוא פועל כך בחייו. כמו אברהם, גם הרמב"ם מעמיד את הכרת ה' בראש מטרותיו ומסביר מהי הכרה זו. כמו אברהם, הוא מחבר ספרים ואף קורא את בנרממשיכו בשם אברהם. וכמו אברהם, גם הוא היה מנהיג לעמו. הרמב"ם רואה באברהם נביא ופילוסוף, חכם ואיש מיי דות, מופת של אוהב ה' באופן העמוק והטהור ביותר, ומכנה אותו "עמודו של עולם".

משמעותו הפשוטה של המונח "עולם" במקרא הוא נצח. "אל עולם" הוא אם כן איל נצחי. אבל הרמב"ם מסב את משמעותו, כמו בלשון חכמים, לכדור הארץ או היקום. אברהם פונה אפוא אל תושבי העולם להכיר באל שמעשיו נוכחים למול עיניהם. זוהי קריאה אוניברסלית, שיכולה להוות השראה לכל אחד מאיתנו.

אלא שכאן צריך לסייג את הדברים. על אף הישגיו הכבירים של אברהם, הרמב"ם מסביר בצער שמפעלו לבניית עולם של צדקה ומשפט בלא מצוות דתיות, קרס. אברהם לא הצליח להעניק לבני ישראל התמורה דתית חסינה לנוכח תרבות מצרים שהיו בתוכה, וכי מבחן המציאות בני ישראל שקעו בעבודה זרה. יהיה זה רק מפעלו של משה רבנו, מפעל המצוות, שיעמיד חיסון לדורות הבאים, כדבריו:

וְכִמְעַט קָטַ הָיָה, וְהָעֵקֶר שֶׁשֵׁתַל אַבְרָהָם נֶעְקַר, וְחִזְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְטַעוֹת הָעַמִּים וְהַעֲבִיִּתָם. וּמֵאֲהָבַת ה' אוֹתָנוּ וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׁבוּעָה לְאַבְרָהָם אֲבִינּוּ, עָשָׂה מִשְׁחָ רַבָּנוּ וְרָבָן שֶׁלְכָל הַנְּבִיאִים, וְשִׁלְחוּ. כִּינּוּן שֶׁנִּתְנַבֵּא מִשְׁחָ רַבָּנוּ, וּבְחֵר ה' בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה - הַכְּתִירָן בְּמִצְוֹת (שם).

והנה, כמו משה רבנו, רבנו משה בן מיימון מתאזר מן להעמיד סיכום הלכתי של כל המצוות, ועם זאת, לשיטתו העשייה אינה מיצוי מלא ומושלם של תכלית האדם. במסגרת טעמי המצוות הוא מציג מטרה כפולה למצוות. מצד אחד כאמצעי גדול להכיר את ה', ומצד שני כמימוש וביטוי להשגת התבונה. העולם מזמין לנו עשייה רבה שמטרתה החדרת תודעה של אמת בחיים, ובעיני הרמב"ם זוהי עבודת אֱלֹהִים, יהיו אלה אפילו מעשים של אכילה ושינה.

יצירתו ומעשיו של הרמב"ם מחברים בין עולם ההגות לעולם המעשה, בין התבונה לאהבה. וכמו בין בני אדם, כך בין האדם לאלוהיו – דווקא התברר נה וההיכרות המעמיקה היא שמביאה לאהבה עצומה. בדורנו רבים מוצאים את הלהט הדתי במעורפל ובמיי סטי. הרמב"ם מעמיד אופציה אחרת. לא חייבים להי סכים איתו, אבל חובה להכיר באפשרות שהוא מציג. יצירת הרמב"ם מקיפה וענקית ולימודה דורש מאמץ, אבל זוהי קלאסיקה של יהדות דורשת אֱלֹהִים במיי טבה. שלושת הצעדים מביאים לניסוח תפיסה יהודית עמוקה ושלמה מבחינות רבות: גוף ונפש, תפיסה פור ליטית ותפיסה אישית, עם ישראל ואומות העולם, תורה וחכמה, ועוד.

בהיבטים מסוימים מפעלו של הרמב"ם זקוק לליטוש ועדכון. הצורך ללשטש ניסוח יהודי לרעיונות יסוד, שיכולים לבסס הן תבונה גדולה הן להט אמוני, ממתין ליוזמות חדשות. וכדברי הרמב"ם "פְתַר תּוֹרָה - הָרִי הוּא מְנַח וְעוֹמֵד וּמוֹכֵן לְכָל... כָּל מִי שִׁדְרָצָה - יָבֹא וְיִשְׁל" (תלמוד תורה ג, א). ●